

KLUB GAJA

Zaadoptuj rzekę

SCENARIUSZE LEKCJI
DO WIERSZA

ZBIGNIEWA HERBERTA „DO RZEKI”

Przedszkole, Szkoła Podstawowa,
Gimnazjum, Szkoła Ponadgimnazjalna

Spis treści

PRZEDSZKOLE	3
SZKOŁA PODSTAWOWA	
KLASA I–III	9
KLASA IV–VI.....	15
GIMNAZJUM	20
SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA	26

KLUB GAJA

Klub Gaja to polska, nowoczesna
organizacja ekologiczna, która buduje

Pokolenie EkoXXI wieku.

www.klubgaja.pl

www.zaadoptujrzeke.pl

facebook

www.facebook.com/Klub.Gaja

Klub Gaja 43-365 Wilkowice

ul. Parkowa 10

tel./fax (33) 812-36-94, e-mail:

klubgaja@klubgaja.pl

Wydawca Klub Gaja, 2014

ISBN 978-83-61608-93-6

PRZEDSZKOLE

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

ZAJĘCIA DLA PRZEDSZKOLI NA PODSTAWIE WIERSZA ZBIGNIEWA HERBERTA „DO RZEKI”

OPOWIEŚĆ O RZECE

Czas trwania zajęć: od 30 do 45 min.

Wprowadzenie do zagadnień związanych z rzeką

Celem zajęć jest zapoznanie dzieci z wierszem Zbigniewa Herberta „Do Rzeki” i zbudowanie na jego podstawie wspólnej interpretacji rzeki nadając jej formę baśni oraz jej zilustrowanie.

Dzięki wyrecytowanej poezji uczestnicy będą mieli możliwość poznania rzeki w nowym kontekście, a przez kreatywne działanie – stworzenia opowieści, dzięki której rozbuduje się ich wiedza o wodzie i otaczającym ją świecie.

Plastyczna forma zajęć zaktywizuje uczestników, a poetyckość pobudzi wyobraźnię.

Dzięki współpracy przy interpretacji tekstu, dynamicznym budowaniu opowieści i plastycznej ilustracji wspólnie powstałej baśni dzieci łatwiej zapamiętają, rozumieją i doceniają nową wiedzę dotyczącą wody.

Cele ogólne:

- wzbogacanie wiedzy dzieci na temat otaczającego świata,
- rozwijanie umiejętności analizowania, wnioskowania, doświadczania,
- rozwijanie umiejętności kreatywnego myślenia i interpretacji,
- czerpanie radości ze współdziałania,
- wzbogacanie słownictwa dzieci,
- pobudzanie dzieci do plastycznego działania,
- rozwijanie twórczej wyobraźni, plastycznego ujmowania zjawisk i problemów,
- rozbudzanie wrażliwości na otaczający nas świat.

Cele operacyjne:

Dziecko:

- rozumie skąd bierze się rzeka,
- stawia pytania dotyczące organizmów żyjących w wodzie,
- poznaje zwierzęta, które żyją w rzece,
- dowiaduje się jaka przyroda otacza rzekę,
- bada relacje człowieka i rzeki,
- uczy się uważnego słuchania i interpretacji tekstu,
- prowadzi obserwacje, formułuje wnioski,
- współpracuje w grupie,
- opisuje znaczenie wód w życiu człowieka,
- wizualizuje swoje pomysły plastyczne,
- posługuje się prostymi technikami plastycznymi.

Pomoce:

Duże arkusze szarego papieru, tablica, markery, kredki, farby, pastele, bibuła, klej, nożyczki, tektura.

Przebieg zajęć:

Prowadzący na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.

Zajęcia teoretyczno-plastyczne przeznaczone są dla dzieci w wieku przedszkolnym. W trakcie zajęć uczestnicy dokonają opisu wiersza Zbigniewa Herberta „Do Rzeki”, a następnie zilustrują powstałą opowieść na wspólnym plakacie.

Do pracy wykorzystują duże arkusze szarego papieru, czy tablice wraz z markerami, przedszkolne stoliki, kredki, farby, czy jakiegokolwiek dostępne w przedszkolu materiały plastyczne, brystol, nożyczki i klej.

Przedszkolanki wraz z prowadzącym czuwają nad prawidłowym podziałem pracy i współdziałaniem grupy.

Prowadzący zaprasza uczestników do koła, przedstawia się i prosi by każde z dzieci również powiedziało swoje imię. Po zapoznaniu się prowadzący przedstawia plan zajęć, dzieląc czas na dwie części:

- teoretyczną,
- plastyczną.

1. **CZĘŚĆ TEORETYCZNA** opiera się na odczytaniu przez prowadzącego wiersza Zbigniewa Herberta „Do Rzeki”:

*„Rzeko – klepsydro wody przenośnio wieczności
wstępuję w ciebie coraz bardziej inny
że mógłbym być obłokiem rybą albo skałą
a ty jesteś niezmienna jak zegar co mierzy
metamorfozy ciała i upadki ducha
powolny rozkład tkanek i miłości
ja urodzony z gliny
chcę być twoim uczniem
i poznać źródło olimpijskie serce
chłodna pochodnio szumiąca kolumno
opoko mojej wiary i rozpaczy
naucz mnie rzeko uporu itrwania
abym zasłużył w ostatniej godzinie
na odpoczynek w cieniu wielkiej delty
w świętym trójkącie początku i końca.”*

Po chwili prowadzący odczyta wiersz raz jeszcze, tym razem dzieląc go na części, by dzieci z pomocą dorosłych, mogły wybrać z tekstu słowa klucze, dzięki którym powstanie nowa opowieść. Kiedy dzieci zareagują na kluczowe słowa prowadzący ilustruje je na dużym arkuszu szarego papieru lub tablicy.

SŁOWA KLUCZE to na przykład:

klepsydra

(jeżeli uczestnicy nie znają słowa klepsydra prowadzący ilustruje je na tablicy opowiadając o nim), wchodząc do rzeki, obłok, ryba, skała, zegar, miłość, glina, serce, upór, cień, delta, odpoczynek.

Ilustracja na tablicy łączy się w opowieść, do której uczestnicy wspólnie dodają nowe wątki i interpretują ją na nowo:

np. jeśli mówimy o rybie, zapytamy dzieci o inne zwierzęta żyjące w wodzie i nad rzeką, jeśli mówimy o glinie, to co jeszcze wyklada brzeg rzeki, jeśli o wchodzeniu do rzeki to skąd ona wypływa, i czy wolą wchodzić do czystej czy do brudnej rzeki i dlaczego tak jest. Dzięki tym pytaniom poszerzymy ich wiedzę dotyczącą wody jak i pobudzimy opowieść.

W każdej grupie opowieść będzie się od siebie różniła, ale może na przykład powstać taka interpretacja i ilustracja do niej:

Idąc lasem głębokim spotykam rzekę i patrzę na nią pełny miłości. Chciałbym się kąpać w niej i poznać wszystkich jej mieszkańców, każdą rybę, żabę, wydrę, bobra, czy ptaka, co przysiadł na skale i patrzył w obłoki. Ulepiłbym im serce z gliny. Miło mi tu odpocząć. I choć zegar tyka, to chce tu zostać, kamienie układać, pływać, ze zwierzętami rozmawiać.

2. **CZĘŚĆ PLASTYCZNA** polega na pracy w grupach (najlepiej przypisanych przez miejsca na których zwykle siedzą dzieci w ich salach). Na dużych arkuszach szarego papieru dzieci tworzą ilustracje do swojej opowieści. Odwołując się do przykładu powyżej rysują wspólnie leśną rzekę i jej mieszkańców, skały, obłoki, gliniane serce, czy nawet zegar wybijający czas. Każda grupa tworzy swoją propozycję zobrazowania wspólnej opowieści i na koniec będzie mogła opowiedzieć swoją historię. Pomocą i przypomnieniem będzie wykorzystywana wcześniej przez prowadzącego tablica z narysowanymi kluczowymi słowami z wiersza Herberta.

Dzięki warsztatom OPOWIEŚĆ O RZECIE dzieci poznają wiersz „Do Rzeki” Zbigniewa Herberta, podstawy interpretacji tekstu, rozbudują swoje słownictwo. Co najważniejsze, dzięki kreatywnej opowieści, którą wspólnie tworzą, a następnie ilustrują poszerzają swoją wiedzę dotyczącą rzek i pobudzają wrażliwość na otaczający je świat.

PRZEDSZKOLE

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

ZAJĘCIA DLA PRZEDSZKOLI NA PODSTAWIE WIERSZA ZBIGNIEWA HERBERTA „DO RZEKI”

NAD RZEKĄ

Czas trwania zajęć: od 30 do 50 min.

Wprowadzenie do zagadnień związanych z rzeką

*„Rzeko – klepsydro wody przenośnio wieczności
wstępuję w ciebie coraz bardziej inny
że mógłbym być obłokiem rybą albo skałą
a ty jesteś niezmienna jak zegar co mierzy
metamorfozy ciała i upadki ducha
powolny rozkład tkanek i miłości
ja urodzony z gliny
chcę być twoim uczniem
i poznać źródło olimpijskie serce
chłodna pochodnio szumiąca kolumno
opoko mojej wiary i rozpaczy
naucz mnie rzeko uporu i trwania
abym zasłużył w ostatniej godzinie
na odpoczynek w cieniu wielkiej delty
w świętym trójkącie początku i końca”*

Celem zajęć jest zapoznanie dzieci z wierszem Zbigniewa Herberta „Do Rzeki” i na jego podstawie wspólne zbudowanie scenografii.

Dzięki kreatywnemu działaniu jakim jest wspólna praca przy tworzeniu rekwizytów i uczestnictwo w interpretacji wiersza, zaktywizujemy przedszkolaki do twórczego działania, pobudzania wyobraźni, plastycznego ujmowania zjawisk oraz rozbudowania dotychczasowej wiedzy o wodzie i otaczającym nas świecie.

Dzięki plastycznej wizualizacji wiersza „Do Rzeki”, dzieci łatwiej utrwalają nowo nabytą wiedzę, poszerzają słownictwo, a także uczą się wrażliwości na otaczający świat w kontekście jego ochrony.

Cele ogólne:

- stwarzanie sytuacji edukacyjnych, uświadamiających dzieciom konieczność ochrony zasobów wodnych i środowiska naturalnego,
- wzbogacanie wiedzy dzieci na temat otaczającego świata,
- aktywizowanie dzieci do działań proekologicznych,
- rozbudzanie wrażliwości na otaczający nas świat w kontekście jego ochrony,
- rozwijanie umiejętności kreatywnego myślenia i interpretacji,
- pobudzanie dzieci do plastycznego działania,
- rozwijanie twórczej wyobraźni, plastycznego ujmowania zjawisk i problemów,
- czerpanie radości ze współdziałania.

Cele operacyjne:

Dziecko:

- rozumie skąd bierze się rzeka,
- stawia pytania dotyczące organizmów żyjących w wodzie,
- poznaje zwierzęta, które żyją w rzece,
- dowiaduje się jaka przyroda otacza rzekę,
- wykazuje zainteresowanie otaczającą przyrodą ożywioną i nieożywioną,
- bada relacje człowieka i rzeki,
- uczy się uważnego słuchania i interpretacji tekstu,
- współpracuje w grupie,
- opisuje znaczenie wód w życiu człowieka,
- wizualizuje swoje pomysły plastyczne,
- posługuje się nowymi technikami plastycznymi,
- czerpie radość z osiągniętych rezultatów.

Pomoce:

Ścinki materiału, stare ubrania, włóczki, wstążki, sznurki, makulatura, kartony, tektura, bibuła, brystol, duże arkusze szarego papieru, markery, kredki, farby, pędzle, pastele, klej, nożyczki, szablony wcześniej wycięte przez prowadzącego np. ryby, kamienie, serca, wskazówki zegara, obłoki.

Przebieg zajęć:

Prowadzący na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.

Zajęcia plastyczne przeznaczone są dla dzieci w wieku przedszkolnym. W trakcie zajęć uczestnicy poznają wiersz Zbigniewa Herberta „Do Rzeki”, a następnie budują scenografię, która wraz z rekwizytami zobrazuje omawiany wiersz.

Do pracy przedszkolaki wykorzystują ścinki i stare materiały, sznurki, makulaturę, kartony, duże arkusze szarego papieru, kredki, farby czy jakiegokolwiek dostępne na miejscu materiały plastyczne, brystol, nożyczki i klej oraz szablony przygotowane wcześniej przez prowadzącego.

Przedszkolanki wraz z prowadzącym czuwają nad prawidłowym podziałem pracy i współdziałaniem grupy.

Prowadzący zaprasza uczestników do koła, przedstawia się i prosi by każde z dzieci również powiedziało swoje imię.

Po zapoznaniu się prowadzący czyta uczestnikom wiersz Zbigniewa Herberta „Do Rzeki”. Ze względu na wiek dzieci, wiersz należy przeczytać raz jeszcze dzieląc go na zwrotki i zwracając uwagę na najważniejsze treści i słowa. Dla ułatwienia i przypomnienia można ilustrować najważniejsze kwestie na tablicy (obłok, ryba, skała, zegar, miłość, glina, serce, cień, delta, odpoczynek, czas). Wspólnie z dorosłymi uczestnicy interpretują wiersz zmieniając go w plastyczną opowieść o leśnej rzece, o tym kto ją zamieszkuje, co znajduje się na jej brzegu, dlaczego chcemy jako ludzie z niej korzystać. Mówimy o zagrożeniach i pozytywach płynących z obcowania z wodą. Dzięki tym podpowiedziom i pytaniom poszerzamy wiedzę uczestników oraz kontekst wiersza Herberta, znajdując w nim więcej wątków do zbudowania scenografii.

Kiedy powstanie już wspólna interpretacja wiersza przechodzimy do części twórczej. Dzielimy uczestników na grupy (najlepiej określone przez miejsca na których zwykle siedzą dzieci w swoich salach) i przy przedszkolnych stolikach rozdajemy wcześniej przygotowane przez prowadzącego szablony (np. ryby, kamienie, serca, wskazówki zegara, obłoki). Dzieci odbijają szablony na przygotowanej tekturze, kolorowym papierze, makulaturze itp. Kiedy powstaną ich wersje rekwizytów kolorują je, oklejają, ozdabiają

wedle własnej koncepcji. Mogą dodatkowo budować rekwizyty z makulatury (kamienie, skały).

W tym czasie prowadzący wraz z pozostałą kadrą na środku przedszkolnej sali buduje ze ścinków i wszelkich dostępnych materiałów makietę rzeki.

Kiedy rekwizyty zostaną przygotowane przez uczestników powtórzmy historię, której nauczyliśmy się z wiersza „Do Rzeki” i wspólnie umieścimy na rzece własnoręcznie przygotowane szablony budując ożywioną scenografię.

Na zakończenie wszyscy przyglądają się uważnie powstałej w ramach zajęć rzece. Jest piękna ponieważ my ją przygotowaliśmy. Dzięki bezpośredniemu zaangażowaniu dzieci mogą nauczyć się one wrażliwości na świat przyrody, zrozumieć jak wielki mamy wpływ na jej kondycję. Możliwe, że w przyszłości dzieci otaczać ją będą większą opieką i rozważą.

SZKOŁA PODSTAWOWA – KLASA I–III

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

ZAJĘCIA DLA KLAS I–III SZKOŁY PODSTAWOWEJ NA PODSTAWIE WIERSHA ZBIGNIEWA HERBERTA „DO RZEKI”

Klasa: 1

Ośrodek tematyczny: Woda – cenny skarb

Temat dnia: O czym szumi rzeka

Treści zgodne z nową podstawą programową

Cele ogólne zajęć:

1. Realizacja podstawy programowej w klasie pierwszej.
2. Wskazanie uczniom współzależności człowieka i środowiska.
3. Uświadomienie uczniom roli rzeki w przyrodzie i odpowiedzialności człowieka za jej stan.

Cele operacyjne zajęć:

Uczeń:

- zna wartość rzeki dla życia na Ziemi,
- wie, co jest przyczyną zanieczyszczania rzek,
- wie, jak oszczędzać wodę,
- uruchamia swoją twórczą wyobraźnię,
- zgodnie współdziała w zespole podczas pracy i zabawy,
- bierze aktywny udział w doświadczeniach i właściwie reaguje na polecenia,
- jest zainteresowany dziedzictwem kulturowym rzeki.

Formy pracy uczniów:

- praca indywidualna,
- praca zbiorowa,
- praca w grupach.

Metody pracy:

- pogładowa,
- słowna,
- działalności praktycznej,
- aktywizująca.

Pomoce dydaktyczne:

- nagranie z muzyką relaksacyjną – dźwięki rzeki, wodospadu,
- prezentacja multimedialna na temat zanieczyszczenia rzek,
- nagranie utworu „Do rzeki” w wykonaniu Krzysztofa Napiórkowskiego,
- dyplomiki „Obrońca rzeki”,
- przeźroczyste szklanki, przegotowana woda, sok owocowy, cytryna, sól,
- rozsypanka sylabowa,
- zeszyt przedmiotowy.

Przebieg zajęć:

1. Podanie uczniom celów zajęć.
Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.
2. Wprowadzenie do zajęć – ćwiczenia wyobraźni.
Nauczyciel zaprasza dzieci na dywan.
Nauczyciel: Połóż się na plecach z rękoma wzdłuż tułowia i lekko rozchylonymi stopami. Zamknij oczy i spróbuj zrelaksować swoje ciało. Zaczynij od palców stóp. Poruszaj nimi na wszystkie strony, aż staną się rozluźnione. Rozluźnij swoje nogi, brzuch i klatkę piersiową. Wdychaj i wydychaj powoli i głęboko powietrze przez nos. Teraz pozwól odpocząć swoim rękom, ramionom i szyi.
Czy słyszysz delikatny szum wody, trawy kołyszące się na wietrze?
Czy czujesz lekki chłód niosący się od wody?
Czy słyszysz śpiew ptaków i rechot żab?
Wyobraź sobie, że na moment posiadasz cudowny dar – rozumiesz o czym szumi rzeka.
Słuchaj uważnie i zapamiętaj.
Ćwiczenie odbywa się przy dźwiękach muzyki relaksacyjnej.
3. Rozmowa na temat wyobrażeń.
Uczniowie siadają w kręgu i dzielą się swoimi refleksjami.
Nauczyciel zadaje uczniom pytania:
– co dzieci robiły nad rzeką, z kim dzieci przyszły nad rzekę, jakie zwierzęta obserwowały dzieci, jakie rośliny zauważyły nad wodą, jak wyglądała woda, jaki miała zapach, co „mówiła” rzeka, czy na coś się skarżyła?
Nauczyciel kieruje rozmowę na temat czystości rzek, dostrzeżenia problemu zanieczyszczania rzek przez człowieka (przemysł, rolnictwo, gospodarstwa domowe).
4. Badanie wody.
Uczniowie zostają podzieleni na grupy. Każda grupa otrzymuje do skosztowania czystą, przegotowaną wodę. Uczniowie badają jej smak, kolor i zapach. Następnie mieszają wodę z sokiem owocowym, cytryną, solą i oliwą. Każda grupa opisuje wygląd, smak i zapach wody po zmieszaniu jej z przydzielonym składnikiem.
Nauczyciel zadaje pytanie – od czego zależy smak, kolor, zapach wody?
Uczniowie wysnuwają wniosek – smak, zapach i wygląd wody zależy od dodanego do niej składnika.
5. Pokaz prezentacji multimedialnej na temat zanieczyszczenia rzek na świecie.
6. Układanie zdania z rozsypanki sylabowej: Woda to skarb.
7. Przepisanie zdania do zeszytu przedmiotowego.
8. Postawienie pytania problemowego: Co możemy zrobić, aby nasze rzeki były czyste?
Uczniowie wspólnie z N. formułują wnioski: woda jest bezcennym skarbem, bez którego na Ziemi nie istniałoby życie dlatego musimy wiedzieć jak ją chronić.
Możemy to robić na wiele sposobów – tych małych i dużych. Używajmy codziennie wody „z głową” – w czasie kąpieli, sprzątania, zabawy; dbajmy o najbliższą nam rzekę, nie pozwalamy na jej zanieczyszczanie, obserwujemy żyjące tam zwierzęta i rośliny, informujemy dorosłych o zauważonych zagrożeniach.

9. Słuchanie utworu „Do rzeki ” w wykonaniu Krzysztofa Napiórkowskiego.
Nauczyciel opowiada uczniom o tym, że rzeka od zawsze była ważnym tematem dla pisarzy, poetów, malarzy, muzyków. To wokół rzek powstawały największe miasta i rozwijały się największe cywilizacje. Z rzekami wiąże się wiele obrzędów i zwyczajów.
10. Praca domowa: zapytaj dorosłych w jakiej odległości od Twojego domu znajduje się najbliższa rzeka, jak się nazywa; przynieś do szkoły zdjęcia, mapy, ryciny, na których widnieje lokalna rzeka (zapytaj o nie rodziców, dziadków, sąsiadów). Z tych materiałów powstanie klasowa wystawa.

Podsumowanie zajęć oraz ocena pracy uczniów na zajęciach – wręczenie dyplomików – „Obrońca rzeki” i wklejenie go zeszytu przedmiotowego.

SZKOŁA PODSTAWOWA – KLASA I–III

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

ZAJĘCIA DLA KLAS I–III SZKOŁY PODSTAWOWEJ NA PODSTAWIE WIERSHA ZBIGNIEWA HERBERTA „DO RZEKI”

Ośrodek tematyczny: twórczość człowieka, twórczość ziemi

Temat dnia: **Spotkanie z rzeką**

Treści zgodne z nową podstawą programową

Cele ogólne zajęć:

1. Realizacja podstawy programowej w klasie trzeciej.
2. Kształtowanie właściwych relacji między człowiekiem a naturą.

Cele operacyjne zajęć:

Uczeń:

- zna wartość rzeki dla życia na Ziemi,
- dostrzega skutki negatywnej ingerencji człowieka w świat przyrody,
- potrafi podać przykład pożądaných zmian w działaniach człowieka,
- uruchamia swoją twórczą wyobraźnię,
- wypowiada się na temat treści wysłuchanych tekstów,
- zgodnie współdziała w zespole podczas pracy i zabawy.

Formy pracy uczniów:

- praca indywidualna,
- praca zbiorowa,
- praca w grupach.

Metody pracy:

- pogładowa,
- słowna,
- działalności praktycznej,
- aktywizująca.

Pomoce dydaktyczne:

- prezentacja multimedialna,
- duże arkusze papieru z napisem „rzeka”,
- nagranie utworu „Do rzeki” w wykonaniu Krzysztofa Napiórkowskiego,
- nagranie utworu „My chcemy grać w zielone” w wykonaniu Majki Jeżowskiej,
- fotografie zwierząt zamieszkujących środowisko rzeki wraz z etykietami,
- tekst „Chora rzeka” J.Papuzińskiej,
- fragment tekstu A.Kochanowskiego „Nasze miejsce na Ziemi”,
- ksero w.w. tekstu dla wszystkich uczniów,
- zeszyt przedmiotowy.

Przebieg zajęć:

1. Wprowadzenie do zajęć.

Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.

Uczniowie oglądają prezentację multimedialną na temat rzeki. Jej piękna, potęgi ale też zanieczyszczenia rzek na całej planecie.

Uczniowie rozmawiają o obejrzanej prezentacji, dzielą się swoimi uwagami. Proponują temat lekcji i zapisują go w zeszycie.

2. Zabawa słowna.

Nauczyciel proponuje zabawę słowną. Dzieli dzieci na grupy i każdej przydziela duży arkusz papieru z niebieskim napisem „rzeka”. Zadaniem dzieci jest zapisanie skojarzeń z wyrazem „rzeka”. Uczniowie prezentują swoją pracę – skojarzenia dotyczą fauny, flory, sposobu spędzania czasu nad wodą, nazw geograficznych, pojazdów wodnych, obrzędów, piosenek, filmów itp. Nauczyciel podkreśla, że różnorodność skojarzeń wynika z tego, że rzeka jest jednym z najpotężniejszych żywiołów, który od zawsze intrygował człowieka oraz inspirował artystów. Rzeka porównywana bywa często z upływającym czasem, życiem i jest przedmiotem szczególnie pięknej poezji.

3. Wysłuchanie utworu „Do rzeki”.

4. Postawienie pytania problemowego: Czy woda jest potrzebna człowiekowi do życia?

Uczniowie starają się odpowiedzieć na pytanie, wspólnie z nauczycielem formułują wniosek – woda jest niezbędna do życia, jest podstawowym składnikiem budującym organizmy, od jej czystości zależy jakość naszego życia na Ziemi. Wody używamy codziennie do picia, mycia, prania, produkcji żywności. Bez niej nie ma życia na Ziemi. Doliny rzeczne to domy niezliczonych ilości zwierząt i roślin.

5. Identyfikacja wybranych zwierząt.

Uczniowie pracują w tych samych grupach, co w poprzednim ćwiczeniu. Otrzymują fotografie zwierząt (wszystkie, które występują w wierszu i inne związane ze środowiskiem rzeczny – łódź, bóbr, wydra, czapla, gęś gęgawa, żuraw, zimorodek, węgorz, szczupak, ważka, salamandra plamista, rzekotka drzewna, żółw błotny) oraz ich nazwy zapisane na oddzielnych planszach/kartonach/kartkach. Zadaniem uczniów jest prawidłowo dopasować nazwę do fotografii. Każda grupa prezentuje swoją pracę. N. koryguje ewentualne błędy.

Uczniowie zapisują nazwy zwierząt do zeszytu, podkreślają wyrazy z trudnością ortograficzną.

6. Słuchanie wiersza J. Papuzińskiej „Chora rzeka”.

Nauczyciel czyta wiersz J. Papuzińskiej „Chora rzeka”. Uczniowie omawiają wiersz:

– co śniło się kotkowi (rzeka pełna mleka), o jakiej rzece opowiada osoba mówiąca w wierszu (o chorej rzece), co wskazuje na to, że rzeka jest chora (brak zwierząt i roślin, cisza), jakich zwierząt zabrakło nad rzeką (ważka, konar, bąk, ślimak, leszcz, płóć, pstrąg), dlaczego rzeka jest chora (bo została zatruta), co jest napisane na tabliczce przy rzece (zakaz kąpieli), co robi rzeka (czeka, czeka), na co czeka rzeka (na ratunek).

7. Postawienie pytania problemowego: Kto może przynieść ratunek rzece?

W wyniku rozmowy uczniowie dochodzą do wniosku, że tylko człowiek, który przecież odpowiedzialny jest za stan obecny przyrody może jej nieść ratunek. Uczniowie wspólnie z nauczycielem zastanawiają się jak mogą pomóc zagrożonym rzekom, formułują wnioski.

Wszystkie działania są ważne, nawet te najdrobniejsze. Oszczędzanie wody, racjonalne jej wykorzystywanie, sprzątanie rzek i ich brzegów, obserwacja fauny i flory, informowanie odpowiedzialnych dorosłych o zauważonych niebezpieczeństwach.

8. Słuchanie fragmentu tekstu Adama Kochanowskiego „Nasze miejsce na Ziemi”.
Nauczyciel czyta fragment tekstu A. Kochanowskiego „Nasze życie na Ziemi”:
„Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za WSZYSTKO, co wokół nas żyje: za drzewo, ptaka, motyla, żdźbło trawy.
To nasza zielona rama, dana przez naturę, w której żyjemy. Od początku swego istnienia człowiek poznawał, oswajał i wykorzystywał przyrodę. Najpierw sposoby i metody jej opanowania były proste i prymitywne, broniła się więc sama i wychodziła z tego zwycięsko. Dziś coraz częściej się poddaje, gdyż bywa przemyślnie wykorzystywana i podstępnie mordowana.
Wyobraźmy sobie długi łańcuchżycia, składający się z wielu ogniw. Jednym z nich – najważniejszym, bo myślącym- jesteśmy my. Musimy zadbać o pozostałe – inaczej ten łańcuch pęknie. Rozsypią się ogniwa. Nastąpi katastrofa. Są już na Ziemi takie miejsca, w których człowiek zniszczył życiową równowagę organizmów. Z każdym dniem nasza planeta staje się MNIEJSZA i BIEDNIEJSZA.
Od WAS ZALEŻY... - by była kolorowa i wszystkim przejawom ŻYCIA przyjazna.”
9. Nauczyciel wręcza wszystkim ksero przeczytanego tekstu, prosi o wklejenie go do zeszytu i podkreślenie na kolorowo najważniejszej dla każdego kwestii.
Uczniowie wykonują zadanie słuchając piosenki Majki Jeżowskiej „My chcemy grać w zielone”.
10. Praca domowa: przeczytaj rodzicom na głos tekst „Nasze miejsce na Ziemi”. Opowiedz, czego dowiedziałeś się na dzisiejszej lekcji.
11. Podsumowanie zajęć oraz ocena pracy uczniów na zajęciach.

SZKOŁA PODSTAWOWA – KLASA IV–VI

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

WYWIAD Z RZEKĄ

Czas trwania: 45 min

Zakres: podstawowy

Cele ogólne lekcji:

1. Realizacja podstawy programowej.
2. Kształtowanie właściwych relacji między jednostką a naturą.
3. Rozwijanie zainteresowania językiem.

Celeoperacyjne lekcji:

Uczeń:

- zadaje pytania i udziela konkretnej odpowiedzi na temat rzeki,
- dostrzega skutki ingerencji człowieka w świat przyrody,
- zgodnie współdziała w zespole podczas pracy,
- zna formę wywiadu.

Formy pracy uczniów:

- praca indywidualna,
- praca zbiorowa,
- praca w grupach.

Metody pracy:

- pogładowa,
- słowna,
- działalności praktycznej,
- aktywizująca.

Pomoce dydaktyczne:

- karty z zadaniami do pracy grupowej – „Wskazówki dla przeprowadzającego wywiad”,
- nagranie piosenki „Rzeka” W. Jarocińskiego,
- tekst „Do rzeki” Z. Herbert,
- zeszyt przedmiotowy,
- albumy, mapy, przewodniki, publikacje na temat rzek i ich środowiska.

Przebieg lekcji:

1. Podanie uczniom celów lekcji.

Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.

2. Wprowadzenie uczniów do tematyki lekcji.

Nauczyciel przypomina uczniom, że wywiad to rozmowa z jakąś osobą, najczęściej znaną, podana do publicznej wiadomości. Przypomina nam rozmowę ludzi, z których jeden pyta, a drugi odpowiada. Nauczyciel pyta uczniów, gdzie spotykamy się z wywiadem (w telewizji, radiu, gazecie).

Nauczyciel: Bohaterami wywiadu bywają zazwyczaj interesujące osoby: znani politycy, aktorzy, muzycy, sportowcy. Waszym zadaniem będzie przeprowadzenie wywiadu z rozmówcą nietypowym. Spróbujcie powiedzieć, kto to taki po wysłuchaniu utworu.

3. Uczniowie słuchają utworu W. Jarocińskiego „Rzeka”.

Po wysłuchaniu piosenki uczniowie rozpoznają bohatera wywiadu – rzekę.

Nauczyciel: do przeprowadzenia tego nietypowego wywiadu niezbędna jest wyobraźnia i umiejętność współodczuwania, „wejścia w skórę” innej osoby.

4. Nauczyciel dzieli uczniów na grupy i każdej wręcza „Wskazówki dla przeprowadzającego wywiad”.

- zbierz informacje na temat rozmówcy;
- zacznij od pytań łatwiejszych, trudniejsze zostaw na później;
- nie pytaj o wiele rzeczy na raz;
- nie sugeruj odpowiedzi;
- wybierz temat rozmowy – na pewno nie uda się wywiad „o wszystkim i o niczym”;
- zadawaj pytania otwarte, takie na które nie da się odpowiedzieć „tak” lub „nie”;
- nadaj całości ciekawy, przyciągający tytuł.

Nauczyciel prosi, aby uczniowie zapoznali się ze wskazówkami i podzielili się w grupach na osoby pytające i odpowiadające. Każda grupa ma przygotować 5 pytań i odpowiedzi w formie pisemnej. Nauczyciel podaje czas na wykonanie zadania. Uczniowie do dyspozycji mają lektury o tematyce przyrodniczej (atlasy, przewodniki, mapy, publikacje na temat rzek i ich środowiska).

5. Po upływie czasu określonego przez Nauczyciela/ prowadzącego uczniowie prezentują swoje prace, dyskusja:

- dobre, ciekawe, słabe, nudne miejsca wywiadu
- jaka jest tematyka wywiadu (ekologiczna, kulturowa, historyczna)?
- jakiego pytania zabrakło w zaprezentowanych wywiadach?
- jakie nowe informacje przyniósł wywiad o rzece?
- w jakim stopniu zmienił naszą świadomość ekologiczną?

Odpowiedzi na dwa ostatnie pytania uczniowie zapisują w zeszytach.

6. Słuchanie utworu Z. Herberta „Do rzeki”.

Nauczyciel: Rzeka to potężny żywioł, który od zawsze inspirował artystów. Do niej w swej twórczości zwracali się poeci, pisarze, muzycy i malarze. Z rzeką wiąże się wielowiekowa tradycja wierzeń i podań.

Nauczyciel prosi, aby uczniowie wysłuchali wiersza „Do rzeki”.

7. Podsumowanie lekcji oraz ocena pracy uczniów na zajęciach.

SZKOŁA PODSTAWOWA – KLASA IV–VI

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

RZEKA ŻYCIA, RZEKA CZASU

Czas trwania: 45 min

Zakres: podstawowy

Cele ogólne lekcji:

1. Realizacja podstawy programowej.
2. Kształtowanie wrażliwości estetycznej.
3. Rozpoznawanie symboli i tropów artystycznych.

Cele operacyjne lekcji:

Uczeń:

- wypowiada się na temat treści wierszy i baśni,
- rozumie złożoność pojęcia czas – potrafi wskazać jego aspekty,
- zgodnie współdziała w zespole podczas pracy.

Formy pracy uczniów:

- praca indywidualna,
- praca zbiorowa,
- praca w grupach.

Metody pracy:

- pogładowa,
- słowna,
- działalności praktycznej,
- aktywizująca.

Pomoce dydaktyczne:

- karty z zadaniami do pracy indywidualnej i grupowej (związki frazeologiczne, symbole czasu, jednostki czasu),
- tekst baśni bułgarskiej „Staruszek czas i ptaki”,
- tekst „Do rzeki” Z. Herbert,
- zeszyt przedmiotowy.

Przebieg lekcji:

1. Podanie uczniom celów lekcji.

Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę. Dzisiejsza lekcja będzie wyjątkową wyprawą – wyprawą wzdłuż rzeki czasu. Wyruszymy w podróż, która wiedzie od teraźniejszości po odległą przeszłość i nieznaną nam przyszłość.

2. Zabawa na powitanie.

Na początku naszej wyprawy zastanowimy się jak mówimy o czasie.

N. dzieli uczniów na grupy i podaje polecenie:

Z rozsypanych wyrazów ułóż związki frazeologiczne i powiedzenia z wyrazem „czas” i podaj ich znaczenie. Z rozsypanki uczniowie układają związki frazeologiczne (wyścig z czasem, nadszarpnięty zębem czasu, zabijać czas, przetrwać próbę czasu, czas leczy rany, szczęśliwi czasu nie liczą, gorący czas, jest to kwestia czasu, czas to pieniądz, rychło w czas, wszystko w swoim czasie, próba czasu, wyścig z czasem, być na czasie, iść z duchem czasu) i podają ich znaczenie.

Nauczyciel: Wydaje się, że wszyscy wiemy, czym jest czas. Mówimy o nim kilkanaście razy dziennie, tak więc odpowiedź wydaje się łatwa, a jednak jest zupełnie inaczej.

Czas jest jednym z podstawowych pojęć, nad którym głowią się filozofowie.

„Czym jest czas? Wiem, wiem co to jest, ale gdy ktoś mnie pyta, nie potrafię odpowiedzieć.” Tak na temat czasu powiedział św. Augustyn – filozof.

3. Czytanie baśni bułgarskiej „Staruszek czas i ptaki”.

Od zawsze ludzie stawiali sobie pytanie o czas, o to jak mierzyć jego upływ. Czytamy o tym w mitach, baśniach, podaniach.

Nauczyciel czyta baśń: „Staruszek czas wyszedł na pole. Z jego rękawa zaczęły wylać się ptaki. Najpierw wyfrunęły trzy. Każdy ptak miał swoje imię. Kiedy wyleciały trzy pierwsze ptaki, zaczął padać śnieg. Zasypał pola, wsie i miasta. Kiedy z rękawa staruszka wyleciała druga trójka ptaków, śnieg stopniał, wyszli wieśniacy orać ziemię i zakwitły jabłonie. Kiedy i te ptaki zniknęły, z rękawa wyleciały trzy nowe. Wtedy dojrzewały jabłka i kłosa żyta. Wreszcie staruszek wypuścił z rękawa trzy ostatnie ptaki. Zaczął padać drobny deszcz. Liście znów opadły.”

4. Nauczyciel stawia pytanie: Do czego w baśni zostały porównane pory roku? (do ptaków)
Jak w baśni przedstawiony jest czas? (staruszek)

Czego znak stanowią pory roku?

Uczniowie wspólnie formułują wniosek, że są one oznaką przemijającego czasu i nieubłagalnie dają nam odczuć, że on upływa.

5. Nauczyciel stawia pytanie: w jaki sposób jeszcze odmierzamy czas. Burza mózgów – uczniowie podają swoje propozycje: ery, godziny, sekundy, lata, wieki, dekady itp.

Uczniowie otrzymują rozsypankę (ery, epoki, milenia, wieki, dekady, lata, pory roku, miesiące, tygodnie, dni i noce, godziny, minuty, sekundy). Zadaniem uczniów jest ułożenie wyrazów w porządku – od najmniejszej jednostki czasu do największej. Po skorygowaniu ewentualnych błędów przez nauczyciela uczniowie wklejają uporządkowane karteczki do zeszytu.

6. Identyfikowanie symboli czasu.

Uczniowie otrzymują kartę pracy z ilustracjami, na której mają wskazać te symbolizujące czas (zegar, klepsydra, kalendarz, rzeka). Po wykonaniu pracy wklejają ją do zeszytu z informacją, że są to symbole czasu.

7. Słuchanie wiersza Z. Herberta „Do rzeki”.

Zadanie dla uczniów: uważnie wysłuchać tekstu i wskazać elementy odnoszące się do czasu (klepsydra, zegar, wieczność, ostatnia godzina, rzeka).

8. Nauczyciel prosi o podobieństwa: rzeka – czas. Czy rzekę można porównać z czasem?
Swobodne wypowiedzi uczniów.

9. Nauczyciel: Jeśli zastanowisz się nad istotą czasu, zauważysz że (nauczyciel zapisuje na tablicy

TEMPUS FUGIT). Zanim nauczyciel wytłumaczy znaczenie łacińskich słów pyta uczniów o ich propozycje, następnie wyjaśnia – czas płynie.

10. Nauczyciel stawia pytanie: Dokąd płynie czas?

Swobodne wypowiedzi uczniów. Uczniowie wysnuwają swobodne wnioski – Rzeka czasu płynie poprzez przeszłość, teraźniejszość do przyszłości. W stronę przyszłych dni, miesięcy, lat.

Musimy pamiętać, że będą one dobre dla przyszłych pokoleń jeśli dzisiaj o to zadba-
my.

Zadbamy o środowisko i wszystkie jego dobra.

11. Praca domowa – zastanów się jakie działania możesz podjąć dzisiaj z myślą o przyszłości następnych pokoleń.

12. Podsumowanie zajęć oraz ocena pracy uczniów na zajęciach.

GIMNAZJUM

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

KONSPEKT LEKCJI DLA DRUGIEJ KLASY GIMNAZJUM

Temat: Rzeki – nauczycielka życia?

Cele lekcji:

Uczeń:

- podaje swoje skojarzenia związane z hasłem *rzeka*,
- podaje związki frazeologiczne z wyrazem *rzeka* i wyjaśnia ich znaczenie,
- czyta i słucha ze zrozumieniem,
- analizuje i interpretuje utwór poetycki, odpowiadając na pytania dotyczące jego treści i budowy,
- wskazuje osobę mówiącą w wierszu,
- wyszukuje w tekście środki artystyczne i odpowiednio je nazywa,
- korzysta ze słownika,
- chętnie i otwarcie wyraża swoje zdanie,
- dba o kulturę i poprawność językową swoich wypowiedzi.

Metody:

- metody aktywizujące – mapa myśli, burza mózgów,
- rozmowa kierowana,
- praca z tekstem,
- praca z materiałem ilustracyjnym,
- praca ze słownikiem.

Formy pracy:

- indywidualna, grupowa, zbiorowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst wiersza „Do rzeki” Z. Herberta,
- słownik frazeologiczny,
- słownik symboli literackich,
- karta pracy: „Środki stylistyczne”.

Przygotowanie do lekcji:

Na poprzednich zajęciach nauczyciel polecił uczniom, aby przenieśli ilustrację rzeki (np. fotografie, reprodukcje obrazów, rysunki) oraz przeczytali życiorys Zbigniewa Herberta.

Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca:

Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.

Uczniowie rozwieszają na tablicy zebrane ilustracje rzek, następnie nauczyciel poleca, aby stworzyli mapę myśli dotyczącą hasła *rzeka*. Wszystkie skojarzenia są notowane na tablicy (przykładowa mapa myśli poniżej). Nauczyciel odczytuje znaczenie symboliczne słowa *rzeka* ze słownika symboli literackich.

Następnie uczniowie w grupach odszukują w odpowiednim słowniku frazeologizmy z wyrazem *rzeka* i zapisują ich znaczenie.

powieść rzeka – powieść wielotomowa przedstawiająca dzieje kilku pokoleń jakiejś rodziny,
temat rzeka – temat, na który można wiele powiedzieć,
nie można dwa razy wejść do tej samej rzeki – nie istnieją dwa takie same doświadczenia, wszystko przemija.
Uczniowie układają zdanie z wybranym frazeologizmem.

Faza realizacyjna:

Wskazana osoba odczytuje wiersz Z. Herberta „Do rzeki”. Następnie uczniowie dzielą się pierwszymi wrażeniami i spostrzeżeniami dotyczącymi tekstu. Nauczyciel konstruuje pytania do wiersza:

- Do kogo zwraca się podmiot liryczny?
(zwraca się do rzeki, czyli jest ona w wierszu uosobiona)
- Jakie określenia stosuje wobec rzeki?
(rzeka jest uparta, trwała, jest opoką, jest mądra; należy wyjaśnić znaczenie słowa opoka – dosłownie oznacza skałę mieszaną, zbudowaną z krzemionki, a przenośnie fundament, solidna podstawa czegoś)
- Jaką prośbę podmiot liryczny kieruje do rzeki?
(prosi, żeby mógł być jej uczniem i mógł czerpać z jej źródła i aby zasłużył na odpoczynek)
- Jakie cechy ma osoba mówiąca?
(jest zmienna, zmienia się fizycznie, ale także psychicznie, duchowo; jest chwiejna, gdyż rozdarta między wiarą a rozpaczą)
Odpowiedź ustna na pytania. Podsumowanie wypowiedzi.
Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy. Ich zadaniem jest znalezienie w wierszu środków stylistycznych:
Epitety – *powolny rozkład, mojej wiary, święty trójkącie,*
Metafory – *wstępuję w ciebie coraz bardziej inny, metamorfozy ciała i upadki ducha,*
Porównanie – *a ty jesteś niezmienna jak zegar,*
Apostrofa – *Rzeko – klepsydro wody przenieśno wieczności.*
Nauczyciel pyta o funkcję środków stylistycznych w wierszu.
- Co wyrażają środki artystyczne?
(informują o uczuciach podmiotu lirycznego wobec rzeki)
- O jakich uczuciach mówi podmiot liryczny?
(podziw – rzeka jest oparciem i ucieczką, szacunek – pragnie być jej uczniem, zachwyt – podziwia jej niezmiennność).

Faza podsumowująca:

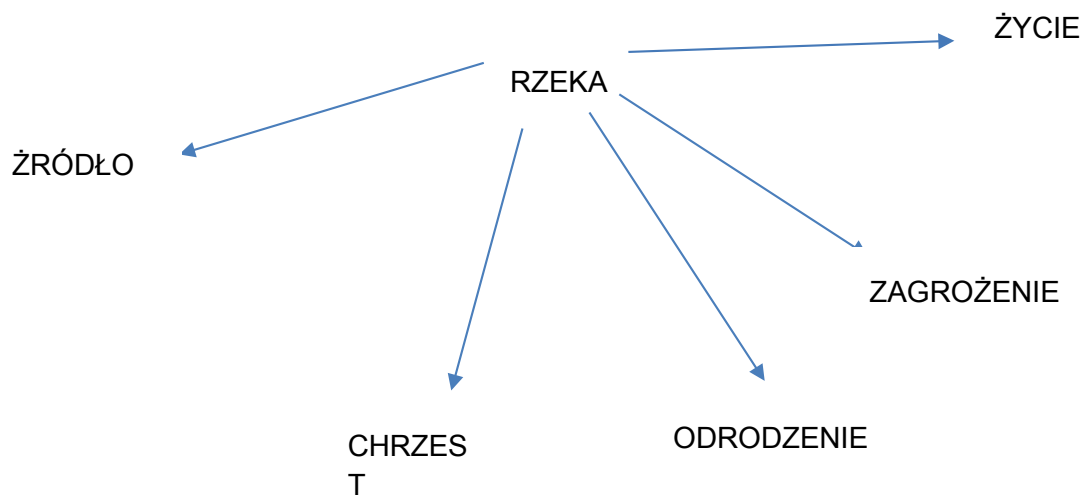
Nauczyciel podsumowuje rozważania. Uczniowie zapisują wnioski.

Notatka: Podmiot liryczny wiersza szuka oparcia w naturze. Jest ona dla niego oparciem, przewodnikiem. Szuka w niej sensu i poczucia bezpieczeństwa. Zdaje sobie sprawę ze swojej kruchości i zmienności, dlatego poszukuje czegoś, co jest trwałe i wieczne. Słowa: „mógłbym być obłokiem rybą albo skałą” nawiązują do filozofii św. Franciszka z Asyżu, a w wierszu znaczą, że podmiot liryczny czuje kontakt ze światem natury i zdaje sobie sprawę, że wszechświat jest jednością.

Uczniowie wklejają do zeszytu tabelę ze środkami stylistycznymi i zapisują zadanie domowe.

Zadanie domowe: Czego i od kogo chciałabyś się nauczyć?

Materiały: przykładowa mapa myśli

epitety			
metafory			
porównanie			
apostrofa			

MAGDALENA KAROŃ

GIMNAZJUM

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

KONSPEKT LEKCJI DLA DRUGIEJ KLASY GIMNAZJUM

Temat: Rozmowa z tradycją w wierszu „Do Rzeki” Zbigniewa Herberta.

Cele lekcji:

Uczeń:

- prezentuje postać Zbigniewa Herberta,
- przedstawia wiadomości związane z antykiem,
- czyta i słucha ze zrozumieniem,
- analizuje i interpretuje utwór poetycki, odpowiadając na pytania dotyczące jego treści i budowy,
- wyszukuje w tekście nawiązania do starożytności,
- prezentuje poglądy Heraklita,
- uzasadnia, że poeta prowadzi dialog z kulturą starożytną,
- dba o kulturę i poprawność językową swoich wypowiedzi.

Metody:

- metody aktywizujące – mapa myśli, burza mózgów,
- rozmowa kierowana,
- praca z tekstem.

Formy pracy:

- indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne:

- tekst wiersza „Do rzeki” Z. Herberta,
- słownik symboli literackich,
- mapa myśli: „starożytność”.

Przygotowanie do lekcji:

Na poprzednich zajęciach nauczyciel polecił uczniom, aby przypomnieli sobie wiadomości o starożytności, ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięć antyku oraz znaleźli informacje o filozofii Heraklita.

Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca:

Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.

Nauczyciel odczytuje życiorys Z. Herberta, podkreślając zainteresowania poety kulturą i sztuką antyczną. Uczniowie podają skojarzenia ze starożytnością. Powstaje mapa myśli, którą nauczyciel zapisuje na tablicy, a uczniowie w zeszytach.

Faza realizacyjna:

Ochotnik odczytuje wiersz Z. Herberta „Do rzeki”. Następnie nauczyciel konstruuje pytania do wiersza:

- Jakie odwołania do świata antycznego możemy odnaleźć w wierszu?
(Uczniowie wyszukują elementy znane od starożytności, a nauczyciel wyjaśnia doprecyzowuje ich znaczenie)

- klepsydra - zegar wodny, znany już od 1500 lat p.n.e w późniejszych czasach także piaskowy, składający się z dwóch, zazwyczaj szklanych baniek, odmierzający czas
- olimpiada - międzynarodowe wydarzenia sportowe organizowane zwykle co cztery lata
- kolumna - jeden z najstarszych i najpowszechniej stosowanych w architekturze elementów podporowo-dźwigowych budowany od czasów starożytnych
- delta - ujście rzeki w postaci kilku odnóg, przypominający kształtem grecką literę Δ (delta). Pochodzi od nazwy nadanej przez starożytnych Greków ujściu Nilu, które rzeczywiście przypomina tę literę. (można narysować na tablicy deltę Nilu widzianą z orbity)
- Czy wymienione wyżej elementy mają w wierszu znaczenie dosłowne?
(Uczniowie proponują swoje odczytania przytoczonych pojęć, a następnie odszukują ich znaczenie w słowniku symboli literackich i wyjaśniają: np. klepsydra – upływający czas, olimpijskie serce – serce czyste, szlachetne, chłodna pochodnia – przewodnik, ktoś rozpraszający mrok)

Następnie nauczyciel odczytuje znaczenia przenośne słowa rzeka:

Rzeka symbolizuje barierę, przeszkodę, wtargnięcie, niebezpieczeństwo, powódź, strach, potwora, stratę, łaskę bożą, zejście do piekieł, wyrocznię, obronę, pomoc, Słońce, twórczość, życie, śmierć, zasadę żeńską, płodność, zmartwychwstanie, wytchnienie, odrodzenie, zapomnienie, upływ czasu.

- W jaki sposób poeta nawiązuje do myśli starożytnego filozofa Heraklita? Uczniowie przypominają najpierw twierdzenie filozofa: „Nikt nie wstępuje dwa razy do tej samej rzeki. Wszystko płynie.” Wyjaśniają z pomocą nauczyciela, co miał na myśli Heraklit – rzeka, płynąc nigdy nie jest taka sama, wciąż jest inna.
(Uczniowie odszukują właściwy fragment wiersza: „a ty jesteś niezmienna jak zegar co mierzy metamorfozy ciała i upadki ducha”)
- Czy podmiot liryczny zgadza się z antycznym myślicielem?
(Podmiot liryczny wchodzi w dialog z Heraklitem, gdyż twierdzi, że to człowiek się zmienia: „wstępuję w ciebie coraz bardziej inny”, a nie natura i świat. Człowiek jest nie-trwały i ulega rozkładowi: „powolny rozkład tkanek”)

Faza podsumowująca:

Uczniowie przy pomocy nauczyciela interpretują znaczenie elementów świata antycznego w wierszu i ustalają stosunek poety do tradycji antycznej.

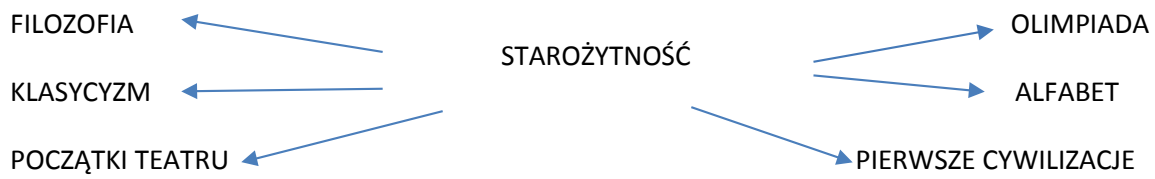
Notatka:

Podmiot liryczny wiersza jest przekonany, że otaczający go świat jest niezmienny i trwały. Od niego można się nauczyć niezłomności i w nim można odnaleźć nadzieję. Elementy świata antycznego wciąż są żywe i to w nich współczesny człowiek może doszukać się sensu istnienia. Oparcia trzeba szukać w naturalnym środowisku i w helleńskiej kulturze.

Ćwiczenie:

Zagadnienie czasu od zawsze interesowało człowieka i było przedmiotem rozważań filozoficznych. Heraklit kojarzył upływ czasu z płynącą rzeką. Napisz, jaki zauważasz związek między myślą filozofa: „Nikt nie wstępuje dwa razy do tej samej rzeki. Wszystko płynie”, a potocznym rozumieniem czasu.

Przykładowa mapa myśli:

SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

„DO RZEKI” – Z. HERBERTA – WIECZYSTĄ KLEPSYDRĄ DEKALOGU WARTOŚCI

Cele operacyjne:

Uczeń:

- korzysta z różnych źródeł literackich,
- odnajduje właściwy kontekst interpretacyjny,
- ocenia sytuację bohatera literackiego,
- formułuje wnioski.

Środki dydaktyczne:

- plansza,
- teksty literackie.

Treści programowe:

- korzystanie z różnych źródeł informacji,
- kształtowanie umiejętności segregowania informacji.

Przebieg lekcji:

Wprowadzenie

Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę. Lekcja rozpoczyna się od podzielenia klasy na 4 grupy. Nauczyciel zwraca się do uczniów z prośbą o nakreślenie pola semantycznego słowa „rzeka”. Odpowiedzi zostają zapisane na tablicy.

Rzeka:

śmierć, egzystencja, wieczność, niebezpieczeństwo, życie, oczyszczenie, odrodzenie.

Każda grupa dostaje wędkę i łowimagnetyczną rybkę z rzeki, która widnieje na planszy. Do rybki przytwierdzone są imiona (i nazwiska) bohaterów lektur:

- Hiob,
- Stanisław Wokulski,
- Andrzej Kmicic,
- Rodion Raskolnikow,

Część zasadnicza lekcji:

Nauczyciel czyta głośno wiersz „Do rzeki” Z. Herberta

- 1) Każda z grup ma za zadanie ukazać „metaforyczne zanurzenie”, „złowionego” bohatera w rzece doświadczeń (która powoduje jego metamorfozę). Wnioski zostają przedstawione przez lidera grupy.

Przewidywane odpowiedzi:

- Hiob – z bogatego, szanowanego człowieka zmienia się w nędzarza, który traci wszystkie dobra. Wstępuje do rzeki ufności w sprawiedliwość Boga. Wychodzi z niej umocniony w wierze.

– Stanisław Wokulski – zubożały szlachcic zdobywa fortunę, by zaimponować arystokratce Izabeli. Przemierza rzekę miłości i często trafia na przeszkody (odrzućenie, pogarda, zdrada). Potrafi także „czerpać wody życia i energii”: uczy się j. angielskiego, angażuje się w dobroczynną kwestę, wyjeżdża do Paryża w okresie gdy trwa Wielka Wystawa.

– Andrzej Kmicic – swawolny Sarmata, pułkownik prowadzący hulaszczy tryb życia. Pomówiony o zdradę ojczyzny zmienia swoje życie. „Obmywa się w rzece zapomnienia”: umiera Kmicic naradza się Babinicz. Na trawie patriotyzmu płynie do Częstochowy i broni klasztoru na Jasnej Górze.

– Rodion Raskolnikow – biedny, byłby student prawa, morduje lichwiarkę, by dowieść idei wyższości rozumu. Petersburganin słuchający głosu kobiety upadłej, „przekroczy rzekę pokory i pokuty”. Odnajdzie przystań w wierze.

2) Grupy dostają kartoniki, które symbolizują przeszła traw. Muszą je połączyć cechami wartościami symbolizowanymi przez wymienionych bohaterów aby bezpiecznie dopłynąć do „cienia wielkiej delty”.

Hiob – trwanie w wierze

Andrzej Kmicic – patriotyzm

Stanisław Wokulski – miłość, upór w dążeniu do wyznaczonego celu

Rodion Raskolnikow – nadzieja na katharsis przez pokorę i pokutę

Wskazanie Herbertowskiego dekalogu: wiara, patriotyzm, miłość i pokora. Metaforycznymi przeszłami ludzkiej egzystencji unoszonej przez rzekę życia.

Podsumowanie:

Pragnąc zinterpretować obraz poetycki należy odczytać semantykę w symbolu tematyki rzeki. Tytułowy motyw zyskuje wymiar metaforyczny: to rzeka życia w uniwersalnym wymiarze. To także klepsydra wieczności bowiem zmieniają się tylko „rybacy” – ludzie, którzy łowią wciąż te same „ryby” – wartości tj. wiara, patriotyzm, miłość.

SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

Temat: Intersemiotyczna podróż z nurtem rzek

Cele operacyjne:

Uczniowie:

- dostrzegają wieloznaczność słowa „rzeka”,
- stosują je w różnych kontekstach,
- pracują w grupie,
- dyskutują,
- dostrzegają polisensorczny obraz symbolu,
- burza mózgów.

Materiały pomocnicze:

- tekst liryczny: „Do rzeki” Z. Herberta,
- reprodukcja obrazu Aleksandra Gierymskiego: „Święto Trąbek”,
- nagranie muzyczne: Oddział Zamknięty „Rzeka”.

Przebieg lekcji:

- Nauczyciel na początku zajęć informuje uczestników, że scenariusz zajęć został opracowany przez Klub Gaja w ramach programu edukacji ekologicznej Zaadoptuj rzekę.
- Nauczyciel pyta o frazeologizmy związane z rzeką i jej synonimami. Odpowiedzi zostają zapisane na tablicy: „rzeka kłamstwa”, „potok słów”, „strumień świadomości”, „rzeka zapomnienia”, „Królowa rzek” (Cel – pobudzenie aktywności, wskazanie metaforyki i symboliki rzeki).
- Podział uczniów na 3 grupy: przydział wylosowanego tekstu kultury (piosenka, reprodukcja, wiersz). Wskazanie kierunku interpretacyjno – analitycznego. Dialog z symbolem rzeki. Wypełnienie tabeli.

Tekst kulturowy – tytuł	Obraz rzeki	Środki wyrazu	Interpretacja

Przewidywane odpowiedzi:

Tekst kulturowy – tytuł	Obraz rzeki	Środki wyrazu	Interpretacja
Wiersz „Do rzeki” Z. Herbert	Klepsydrowy zegar niezmienna, jak zegar mierzy... metamorfozy ciała i (...) duszy.	Apostrofa do adresatki wiersza antyteza człowiek (zmienny) – rzeka (stała) Personifikacja	Symbol wieczności Stołość, niezmienna wobec ludzi i świata Nauczycielka życia

Tekst kulturowy – tytuł	Obraz rzeki	Środki wyrazu	Interpretacja
	Ja chcę być tym uczniem Opoka mojej wiary i rozpaczy Cień wielkiej delty	Hiperbola Symbol wieczności przychodzącej przez śmierć	Wzorzec etyczny Śmierć, spoczynek

Wniosek: utwór o charakterze filozoficznym ukazujący obraz rzeki, który staje się pretekstem do rozważań o relacji człowieka z kosmosem. To utwór o przemijaniu i wieczności. Głównym środkiem wyrazu jest słowo.

Tekst kulturowy – tytuł	Obraz rzeki	Środki wyrazu	Interpretacja
Piosenka „Rzeka” Odział Zamknięty	Widziałem śmierć jak rzekę, zanurzyłem się w nią Widziałem innych, pod stopami, czułem oko Widziałem ciebie, szłaś jej brzegiem, mówiłaś coś i uciekaj, uciekaj stąd	Porównanie Homonim słowa-dno Metafora brzegu, skraju	Symbol śmierci Upadek człowieka, sięgnięcie dna Ostrzeganie przed niebezpieczeństwem. Przebywanie na dwóch brzegach, dwóch czasoprzestrzeniach

Wniosek: Muzyka w połączeniu z tekstem oszczędnym w słowa buduje nastrój. Wyraża prawdę o życiu – jego zagrożeniach. Rzeka to egzystencja, która może nas znieść w swoje niebezpieczne zakola. Można też sięgnąć dna. Ważny jest jednak drugi człowiek, który ostrzeże, wyciągnie pomocną dłoń. Z innej perspektywy spojrz na nasze życie.

Tekst – tytuł	Obraz rzeki	Środki wyrazu	Interpretacja
Obraz „Święto Trąbek” A. Gieymski	Zmierzch nad brzegiem Wisły Świadek i uczestnik święta Rosz Haszana (Święto Trąbek)	Ciepły kolor pomarańczy, brązu i żółci Hiperbola – głębia rzeki, oddana przez kontrast kolorów ciepłych i zimnych (odcienie błękitu).Symbolicz-	Zachodzące słońce odbijające się na tafli rzeki, tworzy aurę skupienia, ciepła. Żydzi modlą się zwróceniem twarzy w stronę rzeki. Gestem rąk witają się z dziełem Boga – wodą. Rzeka

Tekst – tytuł	Obraz rzeki	Środki wyrazu	Interpretacja
	Przystań rzeczną wypełniają łodzie i tratwy.	na postawa – nachylenie nad taflą wody. Symbol rzecznej drogi sacrum i profanum.	dialogu człowieka i Stwórcy Łodzie to także bohaterowie pierwszego i drugiego planu.

Wniosek: Realistyczny w mowie obraz Gierymskiego ukazuje sfery profanum i sacrum. Rzeka staje się symboliczną częścią planu obrazu. To ona jako dzieło aktu twórczego Boga jest pośrednikiem między Stwórcą i ludźmi.

Wnioski: Przedstawione teksty kultury ukazują nam intersemiotyczne możliwości przekazu obrazu rzeki. Poprzez dominujący środek wyrazu: słowo, muzykę, barwę ukazane teksty mogą stanowić wspólny obraz tematyczny, który odwołuje się do naszej artystycznej wrażliwości.

Klub Gaja to polska organizacja ekologiczna, która buduje Pokolenie EkoXXI.

Zaadoptuj rzekę 2014

Program edukacji ekologicznej *Zaadoptuj rzekę* Klubu Gaja otrzymał w 2008 roku nominację do tytułu **The Best Practice** – najlepszego programu środowiskowego w Unii Europejskiej.

Honorowy Patronat
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego

Partner Strategiczny

Fundacja

Partner Merytoryczny

UNIwersytet GDAŃSKI

Partnerzy

MIASTO
STOLECZNE
WARSZAWA

KATOWICE
dla odmiany

UNIwersytet ŚLĄSKI
w KATOWICACH

Centrum
Informacji
Naukowej
i Biblioteka
Akademicka

Udział

Dofinansowanie

NFOŚiGW

WFOŚiGW w Katowicach

Dofinansowano ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach

facebook

facebook.com/Klub.Gaja

dla przyrody i zwierząt
KRS: 0000120069